

Asia: VN/1281/2020

## **Lausuntopyyntö hallituksen selonteosta kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (luonnos)**

### Lausunnonantajan lausunto

#### **Yleiset selontekoa koskevat kommentit**

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Vammaisfoorumi ry haluaa muistuttaa, että YK:n vammaissopimuksessa todetaan, että vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, jonka vuorovaikutus erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysmääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tällöin tärkeäksi tulee yhteiskunnan muotoutuminen kaikille sen jäsenille saavutettavaksi ja esteettömäksi, jossa huomioidaan vammaisten ihmisten oma asiantuntijuus; omat näkemykset ja kokemukset.

Suomessa ei ole tarkkoja tilastoja vammaisten ihmisten tai vammaisten maahanmuuttajien lukumäärästä, mutta WHO:n mukaan vammaisia ihmisiä on 2–15 % (vaikeasti-lievästi vammaisia ihmisiä) väestöstä. Näin laskettuna vammaisia ulkomaalaistaustaisia henkilöitä on Suomessa, vuoden 2019 tilaston mukaan, 8 400–63 000.

Yhdymme selonteossa siihen, miten kotoutumisen näkökulmaa valtavirtaistetaan, jotta nämä tekijät huomioitaisiin entistä paremmin kaikissa palveluissa. Kuitenkin haluamme nostaa esille vammaisten maahanmuuttajien erityiskysymykset ja tarpeet palveluja suunniteltaessa.

Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli tulisi nostaa suomen- ja ruotsin kielen rinnalle, aina kun viitataan kieliosaamiseen tai sen kehittämiseen.

Riskit syrjäytymiselle, syrjinnälle ja hyväksikäytölle työelämässä ja yhteiskunnassa ovat suuremmat vammaisille maahanmuuttajille kuin muille maahanmuuttajille, jo pelkästään kaksinkertaisen vähemmistöön kuulumisen takia.

Pelkkä kokemus osallisuudesta ei ole riittävää vaan on varmistettava, että myös vammaisilla maahanmuuttajilla on riittävät materiaaliset ja aineelliset resurssit päästä osallistumaan yhteiskuntaan. Tämä tapahtuu esimerkiksi työ- ja koulutusmahdollisuuksien kautta. Vammaiset maahanmuuttajat on nähtävä toimijoina asioissa, jotka koskevat heitä itseään. Osallisuudesta puhuttaessa on tärkeää muistaa, että varmistetaan vammaisten maahanmuuttajien vaikuttamismahdollisuudet heitä koskeviin asioihin ja päätöksiin mm. heitä edustavien vammais- tai kulttuurijärjestöjen kautta.

Kaikissa kotoutumisen edistämisen toimenpiteissä on huomioita vammaiset maahanmuuttajat ja heidän läheisensä (vanhemmat, sisarukset) ja tehtävä kohtuulliset mukautukset, jotta osallistuminen palveluihin varmistuu.

Koemme hyvänä, että kolmannen sektorin ja järjestöjen osuutta ja osallisuutta kotoutumisen prosessissa vahvistetaan, koska näillä toimijoilla on paljon osaamista, mitä viranomaiset voivat työssään hyödyntää. Kotoutuminen on työn ja koulutuksen lisäksi sosiaaliseen ympäristöön tutustumista, harrastamista, vapaaehtoistyötä ja tiedon lisäämistä yhteiskunnasta yleensä. Kaksisuuntainen kotoutuminen on tärkeää. Kotoutuja vaikuttaa yhteiskunnan muuttumiseen ja monimuotoistumiseen; ei ole yhdenlaista tapaa elää ja olla.

Kun kieliosaamista ja yhteiskunnan toimintatapoja mittaavia kokeita suunnitellaan, on mietittävä tarkasti, mitä asioita mitataan jatkuvasti muuttuvassa maailmassa ja yhteiskunnassa, sekä miten huomioidaan eri vammataustat, ja erityisesti traumat, kokeiden toteutuksessa. Kokeiden pitää olla saavutettavia eri tavalla vammaisille ihmisille.

**Kommentit lukuihin 1-6: Tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat.**

Luku 2 (Maahanmuuttajien työmarkkina-asema valtaväestöä heikompi):

Vammaisten ihmisten työllisyysaste on 40–50 % matalampi kuin vammattomien ja näin ollen vammaisten maahanmuuttajien työllisyysaste on muita maahanmuuttajia pienempi.

Vammaiset ihmiset kokevat työsyryntää enemmän kuin muut. Vammaisfoorumin vuonna 2018 tekemässä kyselyssä 56,7 % oli kokenut syrjintää työelämään pääsemisessä ja työnhaussa sekä 47 % muuten työelämässä. Koulutukseen pääsyssä syrjintää oli kokenut 31 % vastanneista ja koulutuksessa 37 %. Syrjintää eri vammaryhmistä olivat kokeneet eniten aistivammaiset.

Eryistä huomiota on kiinnitettävä pakolaistaustaisten toimintakyvyn huomioimiseen työnhaussa esim. kuntoutuksen keinoin. Vammaisten maahanmuuttajien kohdalta digitalisaatiossa on omat mahdollisuudet ja vaikeudet. Digitalisaatio voi tarjota uudenlaisia mahdollisuuksia osallisuudelle, esimerkiksi se voi lisätä fyysisesti vammaisten ja liikuntaesteisten ihmisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kotoutumista edistävään toimintaan, kunhan varmistetaan sopivien laitteiden hankinta ja niihin liittyvien taitojen opettelu. Toisaalta vammaisilla maahanmuuttajilla, digitaalisten ja koulutaustan vähäisyyden takia, on riski jäädä palvelujen ulkopuolelle tai niiden käyttäminen on hankalaa. Kaikissa digitaalisissa ratkaisuissa on huomioitava saavutettavuus.

### Luku 3 (Maahanmuuttajien tilanteet erilaisia ja eriarvoisia):

Koska maahanmuuttajat ja myös vammaiset maahanmuuttajat ovat heterogeeninen ryhmä, on erittäin tärkeää, että ammattitaitoiset työntekijät arvioivat yhdessä kotoutujan kanssa mitä palveluita asiakas tarvitsee. On huomioitava kotoutuja yksilönä, ei vain maahanmuuttajataustaisena tai vammaisena.

Henkilökohtaisen ohjauksen on oltava riittävää ja ammattitaitoista ja asiakaslähtöistä; jokainen kotoutuja on yksilö, jolta on itseltään kysyttävä, mitä hän tarvitsee. Erityisesti ongelmia koetaan siinä, miten hyvin tunnetaan Suomen koulutusjärjestelmää. Tarvitaan tietoa mahdollisuuksista ja koulutusjärjestelmän selkiinnyttämisestä kotoutujille, jotta jokainen voi tehdä itsenäisen päätöksen siitä, mitä koulutusta tavoittelee. Vammaiset maahanmuuttajat voivat tarvita erityistä tukea kaikilla koulutusasteilla, ja tähän on varmistettava riittävät resurssit. Erityisesti nähdään, että ammattikoulujen läksyapu on hyväksi havaittu toiminta. On kehitettävä toimintoja, millä tuetaan vammaisten maahanmuuttajien jatkuvaa oppimista.

### Luku 4 (Suuri osa maahanmuuttajista asuu kasvukeskuksissa):

Vammaisten maahanmuuttajien palveluja, mm. koulutukseen pääsyä, on parannettava eri puolilla Suomea. Asuinalueiden eriytymisen estämisessä on kiinnitettävä huomiota kohtuuhintaisten, isompien ja esteettömien asuntojen tarjontaan erityisesti lapsiperheille. Suurin osa vammaisista ja heidän perheistään ovat pienituloisia.

## Luku 5 (Syrjinnän yleisyys vaikeuttaa kotoutumista):

Tosiasialliset koulutus- ja työllistymismahdollisuudet ovat tärkeitä tekijöitä osallisuuden lisääntymisessä ja syrjinnän ehkäisyssä. Osallisuutta on jokaisen kotoutujan saatava tehdä omilla ehdoillaan, kulloisenkin elämäntilanteen huomioon ottaen. Järjestöjen kautta voidaan vahvistaa eri taustaisten ihmisten välistä vuorovaikutusta ja täten ehkäistä syrjintää.

## Luku 6 (Kotoutumisen edistämisen nykytila):

Selonteossa nostetaan esille tutkimus, jonka päätelmien mukaan keskeisempiä kehittämisen kohteita ovat yksilöllisten tarpeiden huomioiminen palveluissa ja koko yhteiskunnan rooli kotoutumisen edistämisessä. Asiakaslähtöinen ja yksilöllisiä tarpeita huomioiva työ lähtee siitä, että kotoutujaa kuunnellaan ja lähdetään sieltä, missä hän on.

Monet maahanmuuttajataustaiset tulevat kulttuureista, joissa vammaisuuteen liitetään kielteisiä näkemyksiä tai käsitykset vammaisten ihmisten oikeuksista ovat erilaiset kuin meillä Suomessa. Viranomaisilla tulisi olla tietoa ja osaamista kohdata vammaisia maahanmuuttajia ja heidän perheitään ja taitoa tukea heitä.

Kotoutumissuunnitelmien laadinnassa on otettava huomioon eri toimenpiteet, mistä tulee jokaiselle ihmiselle sopiva kokonaisuus (mm. koulutukset, työkokeilut, osallistuminen järjestötoimintaan ja muu yhteiskunnallinen osallisuus).

Vammaiset maahanmuuttajat tarvitsevat monesti tietoa vammaisten oikeuksista ja mahdollisuuksista mm. kouluttautua ja työllistyä Suomessa. Monesti on niin, että maahanmuuttajan lähtömaassa hänellä ei ole ollut mahdollisuutta kouluttautua ja työllistyä vammaisuutensa vuoksi. Näin hän ei osaa sitä ajatella Suomessakaan. Tässä apuna järjestöjen rooli on suuri; järjestöt tarjoavat mm. vertaistukea, jossa toinen vammaisen ihminen toimii voimaannuttavana vertaisena.

On myös tärkeää tukea vammaisen lapsen vanhempia ja saada heitä näkemään vammaisen lapsen mahdollisuudet kotoutua, kouluttautua ja työllistyä. Varsinkin yhteisöllisistä kulttuureista tulevat voivat ”yli hoitaa” vammaista lasta ja kokea, että tulevaisuuden mahdollisuudet elää itsenäistä elämää ovat olemattomat. Monet järjestöt tarjoavat sekä vanhemmille että vammaisille lapsille tukea.

## **Kommentit lukuun 7: Maahanmuuttajien työllisyyden ja osallisuuden edistäminen**

On erittäin kannatettavaa, että kehitetään kotoutumista edistävää sosiaalityötä ja sosiaalista osallisuutta edistävää toimintaa. Nykyisin vammaiset ihmiset luetaan liian helposti työvoiman ulkopuolella oleviksi ja heidän palvelunsa tällä hetkellä eivät ole riittäviä. Vammaiset maahanmuuttajat tulisi nähdä entistä enemmän osana työvoimaa eikä automaattisesti sen ulkopuolella oleviksi.

Palveluiden saavutettavuuden edistäminen on olennainen osa julkisen hallinnon palveluiden digitalisointia ja sillä tarkoitetaan, että verkkosivut ja mobiilisovellukset sekä niiden sisällöt ovat sellaisia, että kuka vaan voisi niitä käyttää ja ymmärtää mitä niissä sanotaan. Saavutettavuudella edistetään kaikkien mahdollisuutta toimia täysivertaisesti digitaalisessa yhteiskunnassa ja kaikessa digitaalisten palveluiden kehittämistyössä on huomioitava saavutettavuus vammaisten maahanmuuttajien osalta. Tämä tarkoittaa esim. viestinnän selkokielisyyttä, ei vain selkeyttä. Tästä hyötyvät vammaisten maahanmuuttajien lisäksi myös muut maahanmuuttajat. Tärkeää on huomioida eri vammairyhmät (mm. näkö- kuulo- kehitys- fyysiset vammat) viestinnän toteutuksessa.

Viranomaisorganisaatioiden henkilöstön täydennyskoulutuksessa, joka koskee vammaisia maahanmuuttajia, olisi hyödynnettävä vammaisjärjestöjen osaamista. Kotoutumisen edistämisen tietopohjan kehittämisessä tulisi ottaa vammaisten maahanmuuttajien kokemukset ja näkemykset huomioon.

On hyvä, että laajennetaan ja kehitetään kotona lapsia hoitavien vanhempien kotoutumista edistäviä yhteistyömalleja esim. kielikurssit perhekeskuksen kohtaamispaikkojen tiloissa. Tässä olisi hyvä huomioida myös muut maahanmuuttajat, jotka hoitavat läheisiään kotona esimerkiksi omaishoitajat.

Vammaisjärjestöissä nähdään, että perheenkotoutumissuunnitelman käyttöönottoa tulisi edistämisen sijasta velvoittaa.

Hallituksen työllisyysastetavoite edellyttää, että osatyökykyisten, vammaisten ja maahanmuuttajataustaisten osallistumista työmarkkinoille lisätään. Tähän liittyen on meneillään ohjelmia, hankkeita ja esim. työllisyyden kuntakokeilu. Vammaisten maahanmuuttajataustaisten yksilöllisen palvelutarpeen tunnistaminen ja palveluohjaus on varmistettava myös näissä uudistuksissa ja kehittämistoimissa. Myös jatkuvan oppimisen uudistuksessa on olennaista osaamisen tunnistaminen, ohjausosaamisen kehittäminen ja monialainen yhteistyö asiakkaan tueksi. Vammaisjärjestöillä on merkittävä rooli monialaisten palvelujen kehittämisessä ja osana maahanmuuttajataustaisten henkilöiden palvelupolkuja.

## **Kommentit lukuun 8: Nopeutetaan kotoutumisen käynnistymistä**

Koska työ- ja opintotoimintaan osallistuminen on vastaanottokeskuksen asiakkaille velvoittavaa, on huomioitava tarkasti kohtuulliset mukautukset vammaisten maahanmuuttajien osalta. Tässä esikotouttavassa työssä tulisi vammaisjärjestöt nähdä vammaisten maahanmuuttajien kohdalta erityisen tärkeinä asiantuntijoina ja järjestöjen osaamisen ja tietotaidon hyödyntäminen on järkevää.

## **Kommentit lukuun 9: Parannetaan ohjauksen ja neuvonnan saatavuutta maahanmuuttajille**

Tervetuloa Suomeen- tietopaketti tarvitsee kehittämistä vammaisten ihmisten oikeuksien avaamisessa ja tähän työhön tulisi vammaisjärjestöt ottaa mukaan. Vammakäsitystä ja siihen liittyviä termejä olisi avattava enemmän.

## **Kommentit lukuun 10: Luodaan kotoutumisohjelma alkuvaiheen kotoutumisen tukemiseksi**

Kun luodaan rakenne ja malli työvoiman ulkopuolella olevien kotoutumisen edistämiseksi, tulisi huomioida muutkin kuin lapsiaan kotona hoitavat vanhemmat. Tähän joukkoon kuuluu sekä vammaisia maahanmuuttajia että heidän läheisiään mm. omaishoitajat, kuntoutustuen tai työkyvyttömyyseläkkeen saajat. Erityisesti haluamme nostaa esille vammaiset lapset ja heidän sisarensa. Perheen kokonaishyvinvoinnin tukeminen on tärkeää, kun edistetään perheen kotoutumista. Perheen kotoutumissuunnitelman laadinta vaihtelee alueittain ja tätä työkalua tulisi käyttää entistä enemmän jokaisen perheen kohdalla. Valitettavan monesti lapset toimivat vanhempiensa tulkkeina ja apuna siten, että heidän kotoutumisensa kärsii. Pienituloisilla maahanmuuttajaperheillä, joilla on vammaisen perheenjäsen, on erityisiä vaikeuksia tarjota mm. lapsilleen mahdollisuutta harrastuksiin.

Selonteossa ehdotetaan, että kotoutumisohjelman kesto olisi pääsääntöisesti 2 vuoden pituinen. Tärkeää tässä on, että huomioidaan tähän aikaan joustot niin, että myös vammaiset ja pitkäaikaissairaat maahanmuuttajat pääsevät kotoutumistoimien piiriin. Apuvälineiden hankintaprosessi ja erilaiset tutkimukset vievät aikaa ja nämä ovat ensiarvoisen tärkeitä, jotta vammaisen maahanmuuttaja pääsee osalliseksi koulutuksesta, ja jotta hänen erityistarpeisiinsa osataan siellä vastata. On hyvä, että edellytyksiä tukea omaehtoisia opintoja työttömyysetuudella uudistetaan siten, että kotoutumissuunnitelman aikana aloitetut opinnot on mahdollista suorittaa loppuun työttömyysetuudella.

Työhakuvalmiuksien osalta olisi hyvä, jos te-asiantuntijat edistäisivät työnhakuvalmiuksia yhteistyössä koulutusten järjestäjien kanssa jo opiskeluvaiheessa, esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa. On tärkeää, että opiskelijaa tuetaan sopivan työharjoittelupaikan löytämisessä.

Alkuvaiheessa tulisi huomioida mielenterveyden ongelmat ja tarjota kattavasti palveluita mm. traumojen käsittelyyn ja hoitamiseen. Maahanmuuttajat joutuvat monesti puhumaan ja käsittelemään arkoja asioita tulkin välityksellä, ja tämän takia hoito voi epäonnistua. Tulevaisuudessa olisi kiinnitettävä huomiota eri kielisten mielenterveyden ammattilaisten koulutukseen ja rekrytointiin.

Kotoutumiskoulutusten hankintaprosessissa on muistettava vaatia palvelutuottajilta kohtuullisia mukautuksia ja laadukasta tukea erityistä tukea tarvitseville. Eri alueilla vammaisten maahanmuuttajien määrä vaihtelee, joten heille suunnatuissa kotoutumiskoulutushankinnoissa tulisi tehdä Ely-keskusrajat ylittäviä hankintoja.

Esteettömyys, saavutettavuus ja opiskelumahdollisuuksien turvaaminen vammaisille ihmisille on muistettava myös vapaassa sivistystyössä.

#### **Kommentit lukuun 11: Kotoutumisen edistäminen tukemaan osaajien pysyvyyttä ja osallisuutta**

Ei kommentteja.

#### **Kommentit lukuun 12: Vahvistetaan kumppanuuksia ja järjestöjen roolia**

Vammaisjärjestöjen rooli eri vammairyhmien erityiskysymysten asiantuntijana on tärkeää huomioida ja ottaa mukaan palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja ammattihenkilöstön koulutukseen. Haluamme tuoda esiin vammaisjärjestöjen kokemusasiantuntijoiden panoksen hyödyntämisen kotoutumistoimenpiteitä vammaisille maahanmuuttajille suunniteltaessa. Toisaalta järjestöjen kautta on mahdollisuus saada yhteys kotoutujiin. Monet järjestöt antavat tietoa yhteiskunnan tarjoamista palveluista kotoutujan omalla kielellä. Järjestöjen rooli kotoutujan rinnalla kulkijana ja tukijana voi tapahtua eri kohdissa kotoutumisen polulla, ja tässä tarvitaan myös viranomaisten ohjausta järjestötoimijoiden piiriin.

#### **Kommentit lukuun 13: Hyvät väestösuhteet ja osallisuus tukemaan kotoutumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta**

Se, että ihminen pääsee tosiasiallisesti osaksi yhteiskuntaa, on keskeisessä roolissa kotoutumista ajatellen. Tämä voi tapahtua monen eri kanavan kautta, ja sitä voidaan katsoa ajallisesta perspektiivistä. Alkuvaiheessa on tärkeää kiinnittää huomiota osallistavaan palveluohjaukseen, joka

tukee arjen ja elämänhallinnan vahvistamista. Hyvässä palveluohjauksessa varmistetaan, että kontaktit kantaväestöön ja pitempään maassa olleisiin vahvistuvat, mm. järjestötoiminnan kautta. On myös kiinnitettävä huomiota vastaanottavan yhteiskunnan valmiuksiin kohdata uudet tulijat yhdenvertaisina. Tämä lähtee jo varhaiskasvatuksesta ja siellä tehtävästä työstä hyvien väestösuhteiden edistämiseksi.

Vammaiset maahanmuuttajat kuuluvat useaan eri vähemmistöryhmään ja näin ollen voivat kokea moniperusteista syrjintää. On tärkeää edistää tilanteita, joissa ihmiset pääsevät tutustumaan toisiinsa ja näin ollen luopumaan ennakkoluuloistaan.

### **Kommentit lukuun: Kotoutumisen edistämisen suuntaviivat 2020-luvulle ja tiivistelmä askelista eteenpäin**

On tärkeää kehittää mittareita, miten tavoitteiden saavuttamista seurataan ja tuloksia arvioidaan. On varmistettava systemaattinen kotoutujien ja kotoutujien yhteisöjen osallisuus kotoutumisen edistämisen kehittämisessä. Kotoutuminen ei ole yhteiskunnan erillinen toiminto vaan se kytkeytyy kaikkeen niin hyvinä kuin huonoinakin aikoina.

Olisi hyvä, jos kotoutumisen edistämisen suuntaviivoissa 2020-luvulle huomioitaisiin joustavat ja taipuisat ratkaisut myös muuttuviin tilanteisiin, jollainen esimerkki covid 19-pandemia on ollut.

On hyvä, että työntekijän oleskelulupaprosessia nopeutetaan. Yksilön kotoutumisen näkökulmasta olisi huomioitava myös perheen oleskelulupaprosessin nopeuttaminen ja yleensä sen mahdollistaminen, liian tiukkojen kriteerien osalta. Perheen ja läheisten läsnäolo edistää yksilön kotoutumista parhaiten.

Mahlamäki Pirkko  
Vammaisfoorumi ry